

НАРОДОВЛАДДЯ ТА НАДЗВИЧАЙНІ ПРАВОВІ РЕЖИМИ

Сергій Олександрович КУЗНІЧЕНКО,

*доктор юридичних наук, професор,
проректор Національної академії
внутрішніх справ*

<https://orcid.org/0000-0001-9278-2756>

Сама назва цієї доповіді - Народовладдя та надзвичайні правові режими натикає на цікаві роздуми. З одного боку народовладдя – основа демократичної побудови сучасного суспільства, а з іншого найбільш обтяжливі за інтенсивністю правообмежень надзвичайні правові режими. Ці два феномени немов би протистояють один одному. Немов би ці феномени антагоністи. Відразу виникає питання, що пов'язує такі поняття в єдину наукову концепцію? Обидва правові феномени і народовладдя і надзвичайні правові режими розвивались паралельними кроками. За часів стародавнього Риму республіка мала систему громадянського законотворення та громадянського вето. В ті часи при виникненні фактору небезпеки різного генезису Сенат видавав «senatus consultum ultimum» - цей акт можна вважати прабатьком сучасних надзвичайних правових режимів, він уповноважував вищих магістрів застосовувати надзвичайні заходи, що передбачали значні правообмеження та надавали додаткові повноваження владним структурам республіки, з метою якнайшвидшого усунення загрози, яка виникла для суспільства. Народні віча в Київській Русі, які є класичним прикладом народовладдя також вирішували питання війни та укладення миру, вирішення питання щодо допомоги сусіднім народам в умовах стихійного лиха тощо. Тобто навіть в цих прикладах ми бачимо як щільно історично пов'язані надзвичайні правові режими та народовладдя. Становлення та розвиток зазначених правових феноменів в сучасному розумінні цих правових явищ в державно-правовому механізмі більшості європейських країн почалось в період їх переходу від абсолютизму до конституційної монархії, і постійно розвивається до сьогодення.

Чимало науковців окремо досліджували і питання народовладдя і питання надзвичайних правових режимів, але в ракурсі взаємозв'язку цих правових феноменів наукових розвідок поки що не проводились. На перший погляд здається – яке може бути народовладдя в умовах введення воєнного стану. Йдуть бойові дії держава вводить найбільш обтяжливі для населення правові обмеження: примусовий труд, вилучення майна на потреби армії, обмежується право вільного пересування територією країни тощо.

Але якщо придивитись до цих правових явищ то можна побачити, що і одне і друге є за своєю сутністю є інститутами демократичними. І одне і друге явище викристалізувались багато сторіч, розвивались разом з розвитком суспільства.

Зраз значно змінилися пріоритети в розподілі між інтересами держави суспільства і особи. Україна стикається з безпрецедентними викликами в безпековому середовищі як ззовні так і в середині країни. Це є і воєнна безпека і енергетична безпека, інформаційна та природно-техногенна безпека, фінансова і продовольча безпека тощо. Глобальні виклики до національної безпеки України які з'явилися під час інтенсивних демократичних перетворень в суспільстві ставлять завдання знайти власну українську модель забезпечення національної безпеки, знайти ту грань між народовладдям і імперативними повноваженнями держави, що дозволить розвиватись демократичним перетворенням не втрачаючи позиції в безпековому середовищі. Молода українська держава продовжує свої реформи в умовах довготривалої гібридної війни з боку Російської Федерації. За останні тридцять років Україна тричі (у 1990-1992 роках та 2004-2005 і 2013-2014 роках) ставала свідком безпрецедентних за масштабами, суб'єктивним складом, поширенням, сукупністю видів та форм безпосереднього здійснення влади народом подій, що суттєво вплинули на розвиток країни, суспільних відносин, позиціонування влади тощо. Не вдаючись до аналізу причин та наслідків цих подій, варто зазначити, що аналіз їх природи свідчить про суттєве відставання правових підвалин їх регламентації від фактичного стану застосування тих чи інших форм та видів безпосередньої владної діяльності народу, що на практиці приводило до виникнення юридичних колізій, ігнорування та делегітимації окремих рішень органів державної влади щодо обмеження чи заборони виявів безпосереднього народовладдя, існування юридичних приписів та фактичних реалій як двох абсолютно протилежних вимірів. Кожна зазначена подія приводила до введення в державі того або іншого виду надзвичайного правового режиму легітимно або фіктивно. Навіть введення надзвичайного стану в Москві в 1991 році під час масових народних виступів прискорив руйнування держави, був каталізатором розпаду СРСР. Соціально-політичні перетворення в світі, що відбуваються протягом останніх років також не втілюють надію на безконфліктне існування. Виснажується природа, зростає споживання невідновлюваних ресурсів, весь час поширюється міжнародні тероризм та злочинність. Йде поширення коронавірусної хвороби (COVID-19), яка призводить не лише до втрати людських ресурсів, а і приводить до глобальної економічної кризи. Загострюються відносини між країнами світовими лідерами за пальму першості, що призводить до штучного протистояння між цілими регіонами в світі. Але на сьогодні вже не можливі для застосування правові форми забезпечення національної безпеки країни, що не відповідають світовим стандартам в галузі забезпечення прав і свобод людини. Характеризуючи становлення та розвиток форм здійснення влади народом в незалежній Україні, можна констатувати диспропорції як в їх законодавчому забезпеченні, так і в практичному застосуванні. Так, здійснення влади народом через органи державної влади та органи місцевого самоврядування отримало достатньо ґрунтовне дослідження у вітчизняній юридичній науці. У той же час ситуація з безпосереднім здійсненням влади народом суттєво відмінна: в Україні ще не набуто значного досвіду здійснення влади безпосередньо народом, застарілою або ж недосконалою є відповідна законодавча база,

правова регламентація безпосереднього здійснення влади народом направлена на регулювання її форм, ігноруючи при цьому види такої діяльності. Особливої уваги на нашу думку слід приділити здійсненню народовладдя саме в умовах впливу на суспільство глобальних факторів небезпеки тобто під час введення надзвичайних правових режимів. Трансформація сучасного українського суспільства вимагає нових підходів до вирішення питань в сфері наукового забезпечення національної безпеки.